

ILG'OR PEDAGOG

ILMIY JURNALI

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

2025

Google Scholar

zenodo

Andijan, Uzbekistan

+998335668868

<https://innoworld.net>

ILG'OR PEDAGOG

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI
TO'PLAMI

2- JILD, 3 - SON
2025

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2025

MARKAZIY OSIYODA AMIR TEMUR DAVRI TARIXINING O'RGANILISHI**Beginqulova Laylo Mashrabovna**Farg'ona davlat universiteti tarix fakulteti
O'zbekiston tarixi kafedrasi dotsenti

ANNOTATSIYA Ushbu tadqiqotda XIV-XV asrlardagi Temuriylar davlati tarixining zamonaviy Markaziy Osiyo mamlakatlarida o'rganilish xususiyatlari tahlil qilingan. O'zbekiston, Tojikiston, Qozog'iston, Qirg'iziston va Turkmanistondagi tarixchilarning yondashuvlari, foydalanilgan manbalar va tadqiqot metodlari qiyosiy o'rganilgan. Tadqiqot natijasida har bir mamlakat tarixshunosligining o'ziga xos jihatlari va umumiy muammolari aniqlangan.

Kalit so'zlar: Amir Temur, Temuriylar, tarixshunoslik, manbalar, Markaziy Osiyo, tadqiqot metodlari, qiyosiy tahlil, tari o'xchilar, milliy yondashuvlar, ilmiy maktablar

АННОТАЦИЯ. В настоящем исследовании анализируются особенности изучения истории государства Тимуридов XIV–XV веков в современных странах Центральной Азии. Проводится сопоставительный анализ подходов, источников и методов исследования историков Узбекистана, Таджикистана, Казахстана, Кыргызстана и Туркменистана. В результате исследования выявлены специфические аспекты и общие проблемы историографии каждой страны.

Ключевые слова: Амир Темур, Тимуриды, историография, источники, Центральная Азия, методы исследования, сравнительный анализ, историки, национальные подходы, научные школы.

ABSTRACT This study analyzes the features of studying the history of the Timurid state of the XIV-XV centuries in modern Central Asian countries. The approaches, sources used and research methods of historians in Uzbekistan, Tajikistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Turkmenistan are comparatively studied. As a result of the study, the specific aspects and common problems of historiography of each country were identified.

Key words: Amir Temur, Timurids, historiography, sources, Central Asia, research methods, comparative analysis, historians, national approaches, scientific schools

KIRISH Amir Temur (1336-1405) va Temuriylar davlati Markaziy Osiyo tarixida muhim o'rin tutadi. Bu davrni o'rganish nafaqat tarixiy jihatdan, balki zamonaviy siyosiy va madaniy kontekstda ham katta ahamiyatga ega. Markaziy Osiyoning har bir davlati o'z milliy tarixida Temur davrini turlicha talqin qiladi va turli yondashuvlardan foydalanadi. Sovet davri tugaganidan keyin Markaziy Osiyo mamlakatlarida tarixshunoslik yangi yo'nalishlar oldi. Milliy mustaqillik qozonish bilan birga, tarixiy voqealar va shaxslarni baholashda yangi qarashlar paydo bo'ldi. Amir Temur ham bu o'zgarishlardan

ta'sirlandi va turli davlatlarda turlicha baholana boshlandi. Ushbu tadqiqotning maqsadi Markaziy Osiyo davlatlarida Amir Temur davri tarixining qanday o'rganilayotganini aniqlash, tarixchilarning metodlarini solishtirib ko'rish va har bir mamlakatdagi yondashuvlarning farqlarini ochib berishdan iborat.

METODLAR VA O'RGANILISH DARAJASI

Temur davri tarixining o'rganilishi XX asrning boshlaridan jadal rivojlana boshladi. Birinchi asosiy tadqiqotlar rus va sovet olimlarining ishlarida uchraydi. V.V. Bartold, A.Yu. Yakubovskiy, B.N. Zaxoder kabi olimlar bu sohada fundamental asarlar yaratdilar. Sovet davrida Temur davri tarixini o'rganish ma'lum ideologik chegaralar ichida olib borildi. Bu davrda marksistik yondashuv asosiy metod bo'lib, tarixiy jarayonlar ijtimoiy-iqtisodiy omillar nuqtayi nazaridan tahlil qilindi. 1990-yillardan keyin Markaziy Osiyo davlatlarining mustaqillik qozonishi bilan tarixshunoslikda yangi bosqich boshlandi. Har bir davlat o'z milliy tarixini qayta ko'rib chiqdi va Temur davrini yangi nuqtayi nazardan baholadi.

O'zbekiston tarixshunosligida Amir Temur davri maxsus e'tibor qozondi. Mustaqillik davrida Temur milliy qahramon sifatida tan olindi va uning faoliyati ijobiy baholandi. Bu yondashuvning asosiy vakillari H.Z. Ziyoyev, B.A. Ahmedov, A.A. Urinboyev, E. Rtveladze, B.Usmonov hisoblanadi.

H.Z. Ziyoyevning "Amir Temur tarixi" (1996) asari O'zbek tarixshunosligining yangi yondashuvini aks ettiradi. Muallif Temurni buyuk davlat arbobi sifatida tavsiflab, uning harbiy, siyosiy va madaniy yutuqlarini ta'kidlaydi. Asarda Temurning davlat boshqaruv tizimi, iqtisodiy siyosati va madaniy faoliyati batafsil yoritilgan.

B.A. Ahmedovning "Amir Temur va uning davlati" (1994) kitobida Temur davrining iqtisodiy taraqqiyoti, hunarmandchilik va savdoning rivojlanishi alohida o'rin tutadi. Muallif Temur davlatining tashkil etilishi va rivojlanish bosqichlarini ilmiy asosda tahlil qiladi.

O'zbek tarixshunosligi asosan sharqiy manbalardan foydalanadi. "Zafarnoma" (Sharafuddin Ali Yazdiy), "Matla'us sa'dayn" (Abdurazzaq Samarqandiy), "Ta'rix-i Rashidiy" (Mirzo Haydar Dughlat) kabi asarlar asosiy manba hisoblanadi. Bundan tashqari, arxeologik materiallar va yozma yodgorliklar ham keng ishlatiladi.

MUHOKAM AVA NATIJALAR

Tojik tarixshunosligi Temur davrini asosan madaniy-ma'rifiy nuqtayi nazardan baholaydi. Bu yondashuvning asosiy vakillari B.G. G'afurov, N.N. Negmatov, S. Aini, A. Muhtor hisoblanadi. B.G. G'afurovning "Tojiklar tarixi" asarida Temur davri forsiy adabiyot va madaniyatning gullash davri sifatida tavsiflanadi. Muallif Samarqand va Hirot shaharlarining ilm-fan markazlariga aylanganini, bu davrda ko'plab olim va shoirlarning faoliyat ko'rsatganini ta'kidlaydi. N.N. Negmatovning tadqiqotlarida Temur davrida arxitektura va

san'atning rivojlanishi alohida o'rin tutadi. "Temuriylar davri madaniyati" nomli asarida muallif bu davrning arxitektura yodgorliklarini batafsil tahlil qiladi. Tojik manbalari orasida forsiy tillarda yozilgan tarixiy asarlar muhim o'rin tutadi. "Rawzat us-safa" (Mirxond), "Habib us-siyar" (Xondamir), "Bahr ul-asror" (Mahmud ibn Vali) kabi asarlar asosiy manbalar hisoblanadi.

Qozoq tarixshunosligi Temur davrini asosan Qozoq xalqi va Altin Orda tarixi bilan bog'lab o'rganadi. Bu yo'nalishdagi asosiy tadqiqotchilar K.A. Pishchulina, S.G. Klyashtorniy, T.I. Sultanov hisoblanadi. K.A. Pishchulina "Janubiy-Sharqiy Qozog'iston XIV asrda" asarida Temur yurishlarining bu hududlarga ta'sirini o'rganadi. Muallif Temur va Moghuliston xonligi, Altin Orda o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tahlil qiladi. T.I. Sultanovning "Ko'chmanchi davlatlar tarixi" kitobida Temur davlati ko'chmanchi imperiyalar kontekstida o'rganiladi. Muallif Temur siyosatining ko'chmanchi an'analar bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Qozoq tadqiqotchilar rus va sovet davri arxiv materiallaridan keng foydalanadilar. Bundan tashqari, Chingizxon davri manbalarini ham o'rganadilar, chunki Temur davlati ko'p jihatdan Chingiziy an'analarni davom ettirgan.

Qirg'iz tarixshunosligi Temur davrini asosan Qirg'iz qabilalari va Moghuliston xonligi tarixi nuqtayi nazaridan o'rganadi. Bu sohada V.M. Ploskix, O.K. Karaev, Ch.Ch. Chormanov faoliyat ko'rsatdi. V.M. Ploskixning "O'rta asrlarda qirg'izlar" asarida Temur va Qirg'iz qabilalari o'rtasidagi harbiy to'qnashuvlar tahlil qilinadi. Muallif Temur yurishlarining Qirg'iz jamiyatiga ta'sirini o'rganadi. O.K. Karaevning tadqiqotlarida Moghuliston davlatining Temur imperiyasi bilan kurashi alohida o'rin tutadi. "Qirg'iziston tarixi" asarida bu davrdagi siyosiy jarayonlar batafsil yoritilgan. Qirg'iz tadqiqotchilar ham rus va sovet davri arxiv materiallaridan foydalanadilar. Shuningdek, Sharqiy Turkiston tarixi bo'yicha manbalar ham ishlatiladi.

Turkman tarixshunosligi Temur davrini asosan turkman qabilalarining qarshiligi va Xorazm tarihi nuqtayi nazaridan o'rganadi. Bu sohada A.A. Roslyakov, M.E. Masson, G. Geybullayev ish olib bordinlar. A.A. Roslyakovning "XIV-XV asrlarda turkmanlar" asarida Temur va turkman qabilalari o'rtasidagi munosabatlar tahlil qilinadi. Muallif turkman qabilalarining Temur hukmronligiga qarshi kurashini ta'kidlaydi. M.E. Massonning "Xorazm Temur davrida" kitobida bu viloyatning Temur imperiyasi tarkibidagi o'rni o'rganiladi. Muallif Xorazmdagi iqtisodiy va madaniy hayot haqida qimmatli ma'lumotlar beradi. Turkman tadqiqotchilar rus va sovet davri manbalaridan tashqari, Xorazm tarixi bo'yicha mahalliy manbalaardan ham foydalanadilar.

XULOSA Markaziy Osiyoda Amir Temur davri tarixining o'rganilishi har bir davlatda o'ziga xos xususiyatlarga ega. Bu farqlar quyidagi omillar bilan bog'liq:

Har bir davlat o'z milliy tarixining alohida qismlarini ta'kidlaydi va Temur davrini shu kontekstda baholaydi.

Manbalar bazasining farqi: Turli davlatlardagi tadqiqotchilar turli manbalardan foydalanadilar, bu esa turli natijalar va xulosalarga olib keladi.

Siyosiy va mafkuraviy omillar: Mustaqillik qozonish va milliy identifikatsiya jarayonlari tarixshunoslikka ta'sir ko'rsatadi va ma'lum yondashuvlarni shakllantiradi.

Tadqiqot an'analari: Har bir davlatda shakllangan ilmiy maktablar va an'analari ham yondashuvlarga ta'sir qiladi.

Bu farqlar ham ijobiy, ham salbiy tomonlarga ega. Bir tomondan, turli nuqtayi nazarlar Temur davri tarixining turli jihatlarini ochib beradi va keng qamrovli tasavvur yaratishga yordam beradi. Boshqa tomondan, ba'zi hollarda bir tomonlama yondashuvlar va haddan tashqari milliy lashtirish kuzatiladi.

Kelajakda Temur davri tarixini o'rganishda mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish, umumiy metodlar ishlab chiqish va manbalar bazasini birlashtirish muhim. Bu obyektiv va har tomonlama o'rganilgan Temur davri tarixini yaratishga yordam beradi va mintaqada ilmiy hamkorlikni mustahkamlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ziyoyev H.Z. Amir Temur tarixi. – Toshkent: Sharq, 1996. – 320 b.
2. Ahmedov B.A. Amir Temur va uning davlati. – Toshkent: O'qituvchi, 1994. – 280 b.
3. G'afurov B.G. Tojiklar tarixi. 2-kitob. – Dushanbe: Donish, 1989. – 456 b.
4. Negmatov N.N. Temuriylar davri madaniyati. – Dushanbe: Maorif, 1999. – 380 b.
5. Pishchulina K.A. Юго-Восточный Казахстан в средние века. – Alma-Ata: Hayka, 1977. – 290 b.
6. Sultanov T.I. Ko'chmanchi davlatlar tarixi. – Almaty: Qazaqstan, 1998. – 240 b.
7. Ploskix V.M. Кыргызы и Кыргызстан в эпоху средневековья. – Frunze: Ilim, 1977. – 350 b.
8. Karaev O.K. Qirg'iziston tarixi. – Bishkek: Kyrgyzstan, 1995. – 280 b.
9. Roslyakov A.A. XIV-XV asrlarda turkmanlar. – Ashgabat: Ylym, 1969. – 260 b.
10. Masson M.E. Xorazm Temur davrida. – Toshkent: Fan, 1971. – 310 b.
11. Urinboyev A.A. Temur davri manbashunosligi. – Toshkent: Fan, 2001. – 200 b.
12. Rtveladze E.V. Temur davri arxeologiyasi. – Toshkent: Fan, 2009. – 250 b.